

Het leed van de hbs

Terug naar de beste school van Nederland?

Afgelopen zomer kwam er een dik boek uit over de hbs, vol foto's en interviews over dit anderhalve eeuw oude schooltype. In hbs'en zaten leerlingen vijf jaar samen in een klas om uiteindelijk brave burgers te worden, die hun steentje aan de Nederlandse samenleving zouden bijdragen. Nederland is de afgelopen eeuw gemaakt door hbs'ers tot wat het is. Maar dat wil niet zeggen dat het zo'n goede school was. Want net als velen heb ik geleden onder de terreur van de hbs.

Bram Tenhaeff is amateur-historicus en filosoof, en docent natuurkunde aan het JP Thijssen College in Castricum.

Mijn kerstrapport uit 4-hbs-B, waarop twaalf onvoldoendes staan, ben ik kwijtgeraakt. De cijfers van dat rapport, en het leed dat erbij hoort, zijn echter in mijn ziel gekerfd. Ook de namen van de jongens die toen bleven zitten, ben ik in vijftig jaar niet vergeten. Ik zal ze niet allemaal opschrijven, maar in klas 2C waren het er 17 van de 27 en in 4-hbs-B 18 van de 28.

Ik had acht vieren en vier vijven, en naast deze ellendige cijfers stonden slechts vier zessen op mijn rapport: voor gymnastiek, tekenen, Nederlands en Engels. De zes voor gym vond ik het naaste cijfer, omdat ik interregionaal voetbalde. Om die zes heb ik gehuild, om die onvoldoendes niet. Als je je werk niet deed, werd je op de hbs keihard aangepakt, je werd in de klas voor lul gezet en als de cijfers onder de maat bleven, bleef je zitten en moest je van school af. Van de vijf brugklassen waarmee ik in 1966 begon, bleven er uiteindelijk twee klassen over, een kleine hbs-A klas en een grote hbs-B klas.

Ik heb de hbs niet afgemaakt op het Pascal College in Zaandam waar ik begon, maar op het Zaanlands Lyceum in dezelfde plaats. Ik deed wel keurig na vijf jaar examen. Want na het droevige kerstrapport nam ik een historisch besluit: vanaf december 1969 stopte ik met voetballen en deed ik iets wat ik nog nooit had gedaan, ik ging *echt* mijn huiswerk doen. Elke

dag drie of vier uur; lezen, studeren, sommen maken, enzovoort. Maar al dat werk leidde helaas niet tot een snelle verhoging van mijn cijfers.

Op het paasrapport had ik nog zeven onvoldoendes over en werd ik bij het uitrekenen van het rapport stevig toegesproken door de rector. 'Bram, het was niet zoals je me van de week vertelde, zeven onvoldoendes in plaats van vier!' zei rector Visser in een volle klas. Vanwege dat zinnetje was ik zo woest dat ik na de les naar zijn kamer ging en het rapport naar zijn hoofd smeed. 'Het was wél zoals ik zei!' snikte ik. 'Minstens drie onvoldoendes zijn onterecht. Je maakt het maar in orde.' Of hij me verstond weet ik niet, mijn door tranen verstikte stem zal niet zo welluidend geklonken hebben. Huilend verliet ik de school, om er nooit meer terug te keren.

Moderne opvoeding

Ik kreeg als kind een moderne opvoeding. Wij mochten thuis wat terug zeggen en deden dat ook. Op de christelijke hbs was dat niet de bedoeling, ook niet in 1966, het jaar van provo, of in 1969, het jaar van de Maagdenhuisbezetting. De vrijheid van het Maagdenhuis gold niet op school. Daar moest je doen wat er gezegd werd.

Op het liberale Zaanlands Lyceum heerste een totaal andere cultuur dan op het reformatorische Pascal College. Daar mocht alles wat thuis ook mocht. Ik herinner me vooral het eerste proefwerk. Scheikunde. Er werd zo veel gespiekt dat zelfs ik een zeven had. Zo ging ik toch nog over om uiteindelijk, aan het einde van 5-hbs, na een jaar hard werken, te eindigen met de prijs voor de beste lijst (van vier parallelle hbs-B-klassen). De jongen met twaalf onvoldoendes bleek op zijn eindexamen drie tienden te kunnen halen. Ik was niet dom, ik was een dwarse puber die niet op tijd wist wat studeren was. Uiteindelijk heb ik dat met vallen en opstaan wel geleerd. Ik heb de prijs voor het beste examen geweigerd. Het was emotioneel te ingewikkeld voor mij om ineens de beste van school te zijn. Ik kon niet genieten van die hoge cijfers voor mijn examen. Emoties van pubers zijn vaker ingewikkeld, bij mij waren ze dat zeker.

De hbs in Breda is een Rijksmonument, net als veel andere gebouwen waar een hbs in gevestigd was.

Heimwee naar de hbs

De ondertitel van *Wij van de hbs* is *Terug naar de beste school van Nederland*, zonder vraagteken. Het boek staat vol *Heimwee naar de hbs*, de titel van een dun boekje dat de *Volkskrant* tien jaar geleden uitgaf met veel serieuze analyses over dit schooltype dan je in *Wij van de hbs* vindt. Dit hbs-boek ziet er prachtig uit en het is een genoegen het door te bladeren en te bekijken, maar het is analytisch gesproken zeer zwak. Bij de recensies in de landelijke pers is daar ook al naar verwezen. De sfeer van het boek is die van een verlangen naar vroeger, naar de tijd waarin het onderwijs zogenaamd wel goed was. De hbs was een maatschappelijk succes, maar het onderwijs was er niet uitzonderlijk goed. Als natuurkundeleraar die al decennia in het onderwijs actief is, kan ik uit volle overtuiging zeggen dat het vwo al die tijd veel beter was dan de hbs ooit geweest is.

In het hbs-boek is in hoofdstuk 3 het gehele examen van 1963 afgedrukt, alleen de opgaven, zonder enige analyse, terwijl in hoofdstuk 13 de antwoorden letterlijk zijn afgedrukt, ook weer zonder commentaar. Zo kan ik ook een boek schrijven! Als moderne leraar

– al ben ik 63 – met drie bèta-bevoegdheden kan ik wel een goede analyse geven. Het hbs-examen was veel te formeel en zonder enige context. Ik gruwel als ik de examens uit 1963 doorlees. Een examen van één A4'tje, met drie korte multiplechoicevragen. Nauwelijks tekst, geen enkele context. Alleen maar formeel gedoe.

Lijnen in een kubus

Toen ik de oude examens bekeek, kwam de herinnering aan mijn stereometrie-examen in 1971 pijnlijk bovendrijven. Dat examen was op een ochtend van 9 tot 12 gepland. De eerste opgave, 1B, ging over twee lijnen in een kubus. Je moest bewijzen dat die loodrecht op elkaar stonden. Bijna twee uur zat ik intensief na te denken, maar het lukte niet. Toen ging ik naar de wc, smeet een plens water in mijn gezicht en ging de rest van het examen doen. Koortsachtig en pijlsnel. Om twaalf uur had ik zes van de negen onderdelen af en uiteindelijk kreeg ik een zeven voor stereo. 's Nachts in bed werd ik wakker en zag ik het bewijs wel voor me. Zo'n particuliere ervaring bij een examen is niet zo bijzonder, maar het hoort wel bij ►

Laatste schooldag ('kolderdag'), 5B-klas, Dr. Ir. Lely H.B.S., te Amsterdam, 7 mei 1955. Foto: Herbert Behrens, Anefo/Nationaal Archief.

een ondoordachte examenpraktijk. Dat doen we op het vwo al ruim veertig jaar niet meer zo. Er is meer context en een minder formele benadering, zodat cijfers niet meer door toeval bepaald worden. Over de geschiedenis van Thorbecke die de hbs bedacht en over die tien Nederlandse Nobelprijswinnaars van de hbs kun je precies hetzelfde zeggen: de analyses in het hbs-boek zijn treurig oppervlakkig.

'Je moet niet dat deel eruit plukken dat toevallig op tv komt, je moet analyseren wat die mensen aan hun opleiding hebben gehad'

De oude Ton Elias, onderwijsjournalist van naam en faam, heeft de verhalen in zijn boekje *Van Mammoet tot Wet* wel goed verteld, net als Idenburg in zijn *Schets van het Nederlandse Schoolwezen*. Deze titels zijn wel in de literatuurlijst achter in het hbs-boek vermeld, maar overduidelijk niet serieus gelezen. Dat doen journalisten als Bouwman en Steenhuis niet, ze beoefenen geschiedenis 'op zijn Hilversums'. Dan is human interest het enige wat er toe doet.

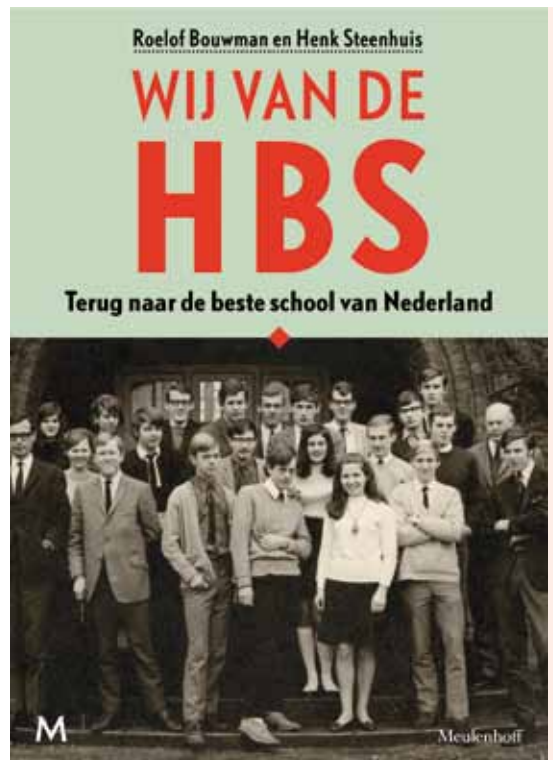
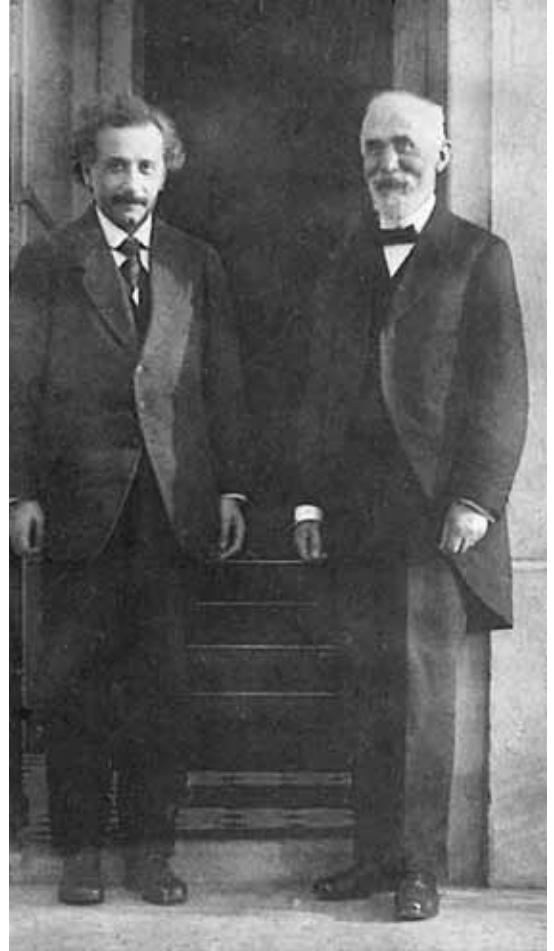
Prominenten

Die human interest maakt het hbs-boek wel onderhoudend, ook voor mij. Een groot aantal prominenten heeft zich voor het boek laten interviewen. Een daarvan is Freek de Jonge die op dezelfde twee middelbare scholen heeft gezeten als ik. Freek ging eerst naar het liberale Zaanlands en belandde toen op het strenge Pascal. Zijn verhaal vertelt hij in het hbs-boek op amusante wijze. 'Als ze me op het Pascal het examen niet te voren hadden laten zien dan had ik het nooit gehaald!' zegt hij ergens.

In hoofdstuk 11, 'Eregalerij, Naam en Faam', zijn de namen van beroemde hbs'ers afgedrukt, in indringende rode letters: Mussert, Rost van Tonningen, Paul Witteman en Henk Westbroek. Maar mijn naam, Bram Tenhaeff, staat er niet tussen, net als die van de honderdduizenden anonieme hbs'ers die al een eeuw lang het hart van onze samenleving vormen. Dat is relevante kritiek: je moet niet dat deel eruit plukken dat toevallig op tv komt, je moet analyseren wat die mensen aan hun opleiding hebben gehad. Ik ben daar niet zo optimistisch over als Bouwman en Steenhuis, die doen alsof de hbs zo'n geweldig goede school was. Zonder al te veel verstand van zaken verspreiden beide heren dit sentimentele beeld. Jammer. Lees Elias en Idenburg als je wilt weten hoe het echt was.

Dit boek neemt het leed van toen niet serieus: het absurde hoge percentage zittenblijvers of de extreem harde aanpak van pubers. Ons onderwijs is veel beter dan het dramatisch slechte onderwijs van de hbs. Daarom heb ik mijn herinneringen aan de hbs in deze recensie vermeld. Zulke dingen zijn nu uit den boze. Gelukkig maar. ■

Tussen 1901 en 1914 wonnen verschillende Nederlandse natuurwetenschappers een Nobelprijs. Maar liefst vijf van hen waren oud-hbs'ers. Onder hen Lorentz, hier met Einstein op de foto in 1921. Foto: Museum Boerhaave, Leiden.

Wij van de hbs. Terug naar de beste school van Nederland. *Roelof Bouwman en Henk Steenhuis* (Meulenhoff, Amsterdam 2017), 280 blz., € 19,99